УДК 81’367.626

І. В. Пожидаєва

Міжнародний науково-технічний університет імені акад. Ю. Бугая (м. Київ)

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕЙКТИЧНИХ ЗАЙМЕННИКІВ ДРУГОЇ ОСОБИ В БЛОГ-КОМУНІКАЦІЇ (на прикладах фрагментів російсько-, франко- і україномовних блогів)

Проаналізовано маніпулятивний потенціал дейктичних займенників другої особи *(ти, ви)* на прикладах фрагментів блогів. Відзначено, що семантика таких займенників у позиції звертання неоднозначна, адже вони мають додаткове референційне значення. Вивчено дискурсивну функцію займенників, наведено приклади формування маніпулятивного типу комунікації. Зроблено висновок, що в епістолярному дискурсі блога відбувається трансформація – замінюється інтерсуб’єктивність і автокомунікація багатосуб’єктністю і відкритістю. У такій прагматичній ситуації комунікації займенники *ти, ви* стають знаками розподілу ролей, формують опозицію *свої-чужі*, реалізують як прагматику довіри, так і конфронтації.

Ключові слова: дейктичний займенник, блог-комунікація, блог, епістолярний дискурс, маніпулятивність

Пожидаева И. В., Международный научно-технический университет им. акад. Ю. Бугая (г. Киев). ***МАНИПУЛЯТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ДЕЙКТИЧЕСКИХ МЕСТОИМЕНИЙ ВТОРОГО ЛИЦА В БЛОГ-КОММУНИКАЦИИ (на примерах фрагментов русско-, франко- и украиноязычных блогов)***

Проанализирован манипулятивный потенциал дейктических местоимений второго лица (ты, вы) на примерах фрагментов блогов. Отмечено, что семантика этих местоимений в позиции обращения неоднозначна – они несут дополнительное рефференционное значение. Изучена дискурсивная функция местоимений, приведены примеры формирования манипулятивного типа коммуникации. Сделаны выводы, что в эпистолярном дискурсе блога происходит трансформация – интерсубъектность и автокоммуникация заменяются многосубъектностью и открытостью. В такой прагматической ситуации коммуникации местоимения ты, вы становятся знаками распределения ролей, формируют оппозицию свои - чужие, реализуют как прагматику доверия, так и конфронтации.

Ключевые слова: дейктическое местоимение, блог-коммуникация, блог, эпистолярный дискурс, манипулятивность.

Pozhidaeva I. V., International Science and Technical University named after Academician Yuri Bugay (Kyiv). ***MANIPULATIVE POTENTIAL OF THE SECOND PERSON DEICTIC PRONOUNS IN BLOG-COMMUNICATION (on the examples from Russian, French and Ukrainian blogs)***

The purpose of the article is to study the manipulative potential of the second person deictic pronouns in Russian, French and Ukrainian blogs fragments (as an aspect of addressing category). The semantics of these pronouns in the position of addressing is controversial because they carry additional referential value. The author examines the discursive function of pronouns, gives examples of the formation of the manipulative communication.

For deictic pronoun YOU (Russian ТЫ, ВЫ; French TU, VOUS; Ukrainian ТИ, ВИ) such ways of semantization implementing blogoshere discourse manipulative potential are typical: YOU of the particular interlocutor-member of blog community which is included into circle of one’s own; YOU of the particular interlocutor acts of whom have negative assessment potentially leading to including to the another’s circle; YOU of abstract interlocutor; loving YOU; ironic YOU; YOU identical to I as one of the ways of self-presenting etc.

© Пожидаєва І. В., 2014

Blog epistolary discourse is being transformed as intersubjectivity and auto communication are replaced with polysubjectivity and openness. In such a pragmatic communication situation second person pronouns become the sign of roles sharing that form the one's own- another's opposition, implementing both trust and confrontation pragmatics.

Key words: deictic pronoun, blog communication, blog, epistolary discourse, manipulativeness.

Постановка проблеми. Особові займенники являють собою закриті малі системи і є дейктичними словами. Будь-яке висловлювання вимовляється в конкретному місці і в конкретний момент часу. Висловлення пов'язане з певною просторово-часовою ситуацією, вимовляється адресантом і зазвичай адресовано тим, хто його слухає. У лінгвістиці поняття *дейксис* існує давно, *дейктичний* – такий, який слугує для більш точного або підкресленого позначення (грец. *deiktikos*) [9, с. 89].

Звертання – категорія, що служить диференціації адресатів мови і таким чином «бере участь у формуванні соціального аспекту картини світу носіїв мови» [2, с. 14]. Категорія звертання відображає специфіку мовної поведінки членів мовленнєвого співтовариства, конкретизує статусні відносини учасників комунікації та актуалізується в номінації. Ю. Апресян вважає, що «... для багатьох мовних значень уявлення про людину виступає як природна точка відліку» [1, с. 31] (тут і далі переклад наш. – *І. П.*). Знаходиться ця точка відліку всередині емоційного світу конкретної людини в системі і в структурі його особистісних координат, знань, цінностей і т. ін. Крім того, у мові є спеціальні знаки, що виконують функцію вказівки на цю точку відліку – емотивні знаки мови, використовуючи які у висловлюваннях, мовна особистість експлікує свою емоційну позицію, тобто свій аутодейксис, що впливає на її емоційну картину світу [12, с. 45–46] .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дейксис вивчало багато видатних лінгвістів та логіків кінця XIX – середини XX ст. (К. Бругман, А. Норен, О. Єсперсен, К. Бюлер, Б. Рассел, Г. Рейхенбах, П. О. Флоренський, Ч. Пірс, Е. Бенвеніст, У. Вайнрайх, М. Бахтін, Л. Щерба, Р. Якобсон та ін. Сьогодні дейксис є проблемою багатьох напрямів лінгвістики, зокрема теорії мовних актів, теорії референції, лінгвістики тексту, теорії комунікації, прагматики, семіотики, семантики, комп’ютерної лінгвістики тощо. Серед сучасних дослідників дейксиса – У. Чейф, Дж. Лайонз, С. Левінсон, Д. Грін, У. Віземан, Р. Перкінс, Х. Діссель, Н. Арутюнова, Ю. Апресян, Т. Булигіна, В. Дем’янков, О. Падучева, О. Вольф, І. Стернін, О. Кібрик та ін. Ідея дейктичної орієнтації належить німецькому лінгвісту К. Бругману, на нього спирається австрійський психолог і лінгвіст К. Бюлер, розробляючи вказівне поле (класичну дейктичну тріаду «Я – Тут – Зараз») і досліджуючи дейксис в уявному світі тексту. Ш. Баллі розглядав як дейктики звукові жести, що підкріплюють мімічні жести. Подібні думки висловлював американський логік Ч. Пірс, кваліфікуючи індексальні знаки, і німецький філософ-неокантіанець Е. Кассірер.

Мета статті – вивчити маніпулятивний потенціал дейктичних займенників другої особи у блог-комунікації на прикладах фрагментів російсько-, франко- і україномовних блогів.

Викладення основного матеріалу. Використання займенників 2-ї особи в блог-комунікації свідчить про «трансформацію епістолярного дискурсу щоденника – зміну інтерсуб’єктивності й автокомунікації багатосуб’єктністю й відкритістю» [10, с. 93]. Внутрішній діалог став «відправною комунікативною точкою для організації мережевого полілогу, інтимність автокомунікації – основою для оформлення типу мовленнєвих актів, орієнтованих на другу особу» [6, с. 138]. О. Вольф зазначає, що оцінка, яку дає друга особа, тобто співрозмовник, має

вузький значеннєвий діапазон. «Інформація, що може бути повідомлена людині про неї саму, досить обмежена: це оцінки спостережуваних ознак, зовнішнього вигляду, внутрішніх станів у їх зовнішніх виявах, висловлення схвалення або несхвалення, що стосується дій співрозмовника» [3, с. 177].

Проведений дискурс-аналіз блогів дає змогу дійти висновку, що звернення до 2-ї особи (*Ти – Ви*) має маніпулятивний характер, визначає комунікативний статус адресата. «З фактором адресанта й адресата, з їх мовленнєвою взаємодією пов'язана дискурсивна семантика займенника *ти*. Без *ти* неможливе *я* – у цій формулі представлене діалогічне розуміння особистості» [12, с. 70].

Дослідження граматичної категорії другої особи ми провели на підставі даних російської, української та французької блогосфер. Актуалізація дейктичних займенників 2-ї особи формує трансакційну модель дискурсу, в основі якої лежить сукупність когнітивних множин комунікантів. Використовуючи займенник *Ти* або *Ви*, комуніканти передають свої знання про співрозмовника, формуючи відносини *я* й *інші*. Підтвердженням цієї думки є зауваження О. Розенштока-Хюссі: «Людина відповідає за дійсність, і вона виконує свій обов'язок, зберігаючи всю повноту реального життя. Дійсність як цілеспрямована назад, уперед, усередину й зовні. Звідси – чотири давніх підходи до дійсності й чотири різних цілісних стани мовця:

Как «оно», так и «я» человек превышает.
«Я» беспредельно, «Оно» – почему вопрошает.
«Вы» изменяет меня в твое «ты»,
И хором все вместе поем их «мы» [11, с. 81].

Це також стосується й нації, яка закладає основи законодавства, наук, мистецтва й ритуалів, письменника, у пошуках самовираження, що переходить від роману до драми, від драми – до ліричного вірша, або людині з вулиці, що мандрує від однієї граматичної форми до іншої» [11, с. 86]. Комуніканти блога і є «людьми з вулиці», які, подорожуючи від займенника *Ти* до займенника *Ви*, вибудовують різні значеннєві вектори до співрозмовника, тим самим формуючи когнітивну багатосуб'єктну модель комунікації.

Для дейктичного займенника *ти* характерні такі способи семантизації, що реалізують маніпулятивний потенціал дискурсу блогосфери:

1. *ТИ* конкретного співрозмовника-члена блог-спільноти, якого комунікант включає до «кола своїх». Категорія «коло своїх» спрямована на нерівноправний (односпрямований) вплив. «Оскільки соціальні групи утворюються на основі спільності інтересів, ці останні в кожній групі обов'язково мають відмінності від інтересів тих «інших», які не належать до «своїх» [13, с. 45]: рос.: *Ты айтишник, я айтишник* (http://www.078.com.ua); укр.: *Найголовнішим антитрендом усіх часів та народів буде тупість. Якщо ти розумний – ти завжди в тренді. Тож ніколи не забувай про це* (http://blogs.korrespondent.net/users/blog); фр.: *si tu tombes personnes ne va venir t'aider a te relever, les gens vont juste te piétiner parce qu'ils ont mieux a faire pour atteindre leurs objectifs* (http://delphine27100.skyrock) (тут і далі орфографія і пунктуація оригіналу збережені – *І. П.*).

2. *ТИ* конкретного співрозмовника, дії якого отримують негативну оцінку в блог-спільноті, що може призвести до включення комуніканта до категорії "чужі": рос.: *Навальный, ты знаешь, что есть такое понятие: "честь". Ты его, правда, забыл* (http://www.russia.ru/mrparker); укр.: *Та як ти можеш викладати в інтернет таке?? Ти є ворогом України!* (http://blogs.pravda.com.ua/authors/shrike); фр.: *Ти пе те connais pas!* (http://bad-boy-bieber.skyrock.com).

3. *ТИ* відверненого співрозмовника (відверненим співрозмовником може бути предмет, абстрактне поняття, назва країни). У цьому випадку Ти-звертання націлене на формування події-узагальнення – «естетичного відтворення події, суб'єктом якої є необмежено широке коло осіб» [14, с. 93], «коло спілкування розширюється до незліченності» [12, с. 279], дискурс одержує граничний ступінь емоційності: рос.: *АХ, БЛОГ ТЫ МОЙ – ДУША МОЯ! В КАЛОШАХ ГРЯЗНЫХ НЕ ТОПЧИ МЕНЯ! (*http://blogs.mail.ru/mail/galina-bonn)); укр.: *Куди ти йдеш, Україно?* (http://www.kyivpost.ua/opinion/blogs); фр.: *Sourire, Tu est belle* (http://lemondeuni.tumblr.com).

4. Любовне *ТИ* (зі спеціальним графічним оформленням – *Ти* пишеться із великої літери), що набуває рис ліричного об'єкта. «Займенники *Я* і *Ти* в любовній ліриці є носіями стану злиття, що виключає фазу виходу з глибинного внутрішнього конфлікту» [12, с. 285]. У дискурсах блогів любовне *Ти* має маніпулятивний потенціал, оскільки декларує глибинну психологічну настанову на близькість: рос.: *Я тебе все прощу... Только душу верни…* (http://www.chatlevel.ru/blogs); укр.: *Ти даруєш мені Любов кожного дня, кожної хвилини, і в кожному подиху вітру я бачу Твою руку* (http://svitle.info/blog); фр.: *Kikou je voulais juste te dire merci bcp et je t'adore de trop BILAL tu et tres inprtant ds ma vie tjr la pour moi meme quand je ss malade et je aime parle avec toi BILAL kisssssssssssssss* (http://miss-diva35.skyrock.com).

5. Іронічне *ТИ* моделює неприйняття іншого як носія певної життєвої позиції. Переміщення від *я* до *ти,* що супровожується іронічними коментарями, націлене на формування категорії *чужі*: рос.: *Алексей, такое обращение к тебе всех может покоробить, но оно представляется мне естественным. Я не могу обращатьсяч к тебе "г-н Президент", потому, что ты еще не президент* (http://alexey-navalny.blogspot.com); укр.: *А Ти отримав покращення життя вже сьогодні?*(http://blogs.korrespondent.net/users/blog); фр.: *SARKOZY DEGAGE!!! EN EUROPE, EN FRANCE TU ES CHEZ NOUS ET AU MAGHREB-SAHEL, AFRIQUE TU ES CHEZ NOUS!* (http://islamic-intelligence.blogspot).

6. *ТИ* тотожне *Я* є одним зі способів презентації автором самого себе; самопізнання й автокомунікації. Займенник *Ти* в цьому випадку подібний до ліричного *Ти*, що поєднує у своїй семантиці мовця й узагальненого іншого. Дискурси із займенником *Ти* в аналогічній функції дидактичні, оскільки комунікант власний досвід робить надбанням інших: рос.: *Либо ты продаешь душу дьяволу, либо она в конечном итоге достается ему бесплатно* (http://ibigdan. livejournal.com); укр.: *Коли ти приносиш свою душу Богу, Він робить її живою, досконалою, радісною, щасливою* (http://svitle.info/blog).

Другий семантичний центр, що об'єктивує відносини між комунікантами, – дейктичний займенник *ВИ*. Він має такі способи семантизації маніпулятивних значень:

1. *ВИ* конкретного співрозмовника або реальних (потенційних) співрозмовників. У цьому випадку займенник *ВИ* виконує контактовстановлювальну функцію, його вживання визначається етико-етикетними нормами. Суб'єкти, позначені через *Ви*, мають потенційну можливість увійти в «коло своїх», що припускає зміну дистанції *Ви – Ти* й подальше формування єдиної когнітивної множини з автором повідомлення: рос.: *Это закрытый блог. Если вы хотите стать его автором, отправьте просьбу основателю блога* (http://www.sports.ru/tribuna/blogs); укр.: *Сергій Лещенко, працюйте і не звертайте уваги на епітети* "*доморощений*" (http://blogs.pravda.com.ua/authors/leschenko); фр.: *Merci à vous tous pour vos votes,*

ça me touche. J'ai hâte de vivre cette expérience de blog star en espérant ne pas avoir de plagiat plus que la 'normale'. Merci à L'équipe Skyrock pour cette magnifique affiche! (http://bach-est-hype.skyrock.com).

2. Іронічне *ВИ*, актуалізоване через концепт *любов,* підкреслює розбіжність когнітивних множин комунікантів, задає опозиційний характер міжсуб'єктних відносин: рос.: *Я Вас люблю! А Вы никак Не реагируете, право. Для Вас моя любовь пустяк? А мне обидно за державу!* (http://www.24open.ru/blogs); укр.: *Ну як вАС не любити, ДАЇшники наші...* (http://desant.hiblogger.net); фр.: *silence & movement ...oui, je vous aime aujourd'hui...* (http://domesticstorieswithivy.blogspot).

3. Відвернене *ВИ*, що називає узагальненого суб'єкта. Через свою узагальнену здатність займенник *Ви* поєднує зовні розрізнені явища «єдиним внутрішнім стимулом, тому що опорою для них є альтерегоцентричний вид комунікативної рефлексії» [12, с. 30]. Відвернене *ВИ* зближує позиції автора й читача блога: рос.: *Зима. Торжествуете?На дровнях обновляете путь? (*http://tema. livejournal.com); укр.: *Вирішили передати землю в оренду? Почитайте ст. 125, 126 Земельного кодексу* (http://blogs.pravda.com.ua/gnap); фр.: *C'est decide - si tu vais voir mon SOS vous comprendrez c est decide je DOIS QUITTER CES LIEUX même si la caution est un soucis pour moi merci a ceux et celle qui irons lire mon SOS* (http://www.fatibijoux.com).

4. Директиви 2-ї особи однини: рос.: *ТЫ взрослый человек! Ты должен сам! (*http://www.zenskijklub.lv/blogi)*;* укр.: *Ти повинен бути готовим втратити все, втратити всіх, втратити навіть себе. Інакше будеш приреченим постійно повертатись до страждань! ні до чого не прив'язуйся (*http://blogs. korrespondent.net/users/blog/mangingmask); фр.: *Tu dois te repentir, pour changer de vie|Tu dois changer de vie, pour obéir à Dieu | Tu dois obéir à Dieu, pour entrer dans son alliance.| Tu dois entrer dans son alliance, pour aller dans son royaume |Tu dois aller dans son royaume, pour sauver ton âme | Pour cela tu dois te repentir* (http://declarationpoetique.over-blog.com).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Семантика займенників *ти* й *ви* в дискурсах блогів неоднозначна, вони є носіями додаткового референційного знання. Одна з дискурсивних функцій цих займенників – формування маніпулятивного типу комунікації. Займенники *ти* й *ви* є знаками розподілу ролей у прагматичній ситуації комунікації в блозі, ілокутивні цілі їх використання припускають формування опозиції «свої – чужі», реалізацію як прагматики довіри, так і конфронтації, що і може бути **предметом наших подальших досліджень**.

Бібліографічні посилання

1. **Апресян Ю. Д.** Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. – М., 1966. – С. 105-106.
2. **Булгакова Н. В.** Категория обращения в свете когнитивной лингвистики : автореф. дис. … канд. филол. наук / Н. В. Булгакова. – Воронеж, 2001. – 24 с.
3. **Вольф Е. М.** Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. − 2-е изд., доп. − М. : Эдиториал УРСС, 2002. − 280 с.
4. **Иссерс О. С.** Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. − 4-е изд. − М. : Комкнига, 2006. − 288 с.
5. **Йокояма О. Б.** Когнитивная модель дискурса и русский порядок слов / О. Б. Йокояма. − М. : Языки славян. культуры, 2005. − 424 с.

6. **Компанцева Л. Ф.** Інтернет-лингвистика когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы : монография / Л. Ф. Компанцева. – Луганськ : Знание, 2008. − 528 с.
7. **Лобачев Б. З.** О категориях эго- и альтерэгоцентризма / Б. З. Лобачев // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1983. – С. 23–37.
8. **Лотман Ю. М.** Структура художественного текста [Электронный ресурс] / Ю. М. Лотман // Об искусстве. – СПб., 1998. – С. 14–288. – Режим доступа: http://www.gumer.info/.
9. **Марузо Ж.** Словарь лингвистических терминов / Ж. Марузо ; перевод с фр. Н. Д. Андреева. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 440 с.
10. **Пожидаєва І. В.** Лінгвопрагматичний аспект маніпулятивного дискурсу блогосфери (на матеріалі англійської, російської, французької й української мов) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Ірина Валентинівна Пожидаєва. – К., 2013. – 374 с.
11. **Розеншток-Хюсси О.** Речь и действительность / О. Розеншток-Хюсси. – М. : Лабиринт, 1994. – 110 с.
12. **Синельникова Л. Н.** Местоимение в дискурсе : науч. моногр. / Л. Н. Синельникова. − Луганськ : Изд-во ГУ «ЛНУ им. Тараса Шевченко», 2009. – 412 с.
13. **Шаховский В. И.** Дейксис в сфере эмоциональной речевой деятельности / В. И. Шаховский, В. В. Жура // Вопр. языкознания. – 2002. – № 5. – С. 38–56.
14. **Чернухина И. Я.** Основы контрастивной поэтики / И. Я. Чернухина. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. – 197 с.

Надійшла до редколегії 18.02.14